

ÎNFRÂNGEREA ȘI/SAU CUCERIREA CORPULUI DE NEATINS DIN BASMUL FANTASTIC ROMÂNESC

Defeating and/or conquest untouched body in the Romanian fairy tale

Costel CIOANCĂ¹

Abstract

Place and significance in the traditional mentality led body, especially in some epic productions at a certain *determinism of being*. Quality double body (*biological* and *spiritual*), allowed to imagine a traditional mentality an epic scheme which they can pose to the daily, the need for *something else, non-ephemeral, the trans-reality*. Where is the subject brought me into the discussion in this study, in which the hero always tries to close, purpose erotic and marital, a superior being to his human nature, profane, ephemeral. Coveted, sought so feminine beings produce in psychology hero, *by their nature substance*, a certain *re-structuring, re-psychological* and *behavioral modeling* which eventually will give *meaning* and *motivation* epic. But *how* and *why* it will get here? *What are* the traditional epic scenarios ahead for final success? *Where are* located, epistemic speaking, such situations? Phenomenologically, all these efforts the hero had only a *social basis* or reflects a (diluted) *scheme mythical* thinking, absolutely necessary for self-fulfillment of the individual person who is the hero?

Keywords: *Phenomenology of the Body; hermeneutics; Romanian fairy tale; untouched body; imaginary.*

Poetic prezentate, categoriile de ființe feminine dintr-o altă lume decât cea a eroului de basm, impresionează, condiționează și aproape că “fetișizează” demersurile eroului, care, de cele mai multe ori, pivotează în jurul nevoii de apropiere erotico-maritală față de o astfel de ființă. Toată bogăția și intensitatea epică a basmelor fantastice devine, prin această perpetuă goană după o astfel de ființă feminină, o subiectivă experiență senzorială, afectivă, imaginară care trebuie să obiectivizeze (epic) acțiunile eroului. Hrănind deopotrivă gândirea și simțirea eroului (și a auditoriului/consumatorului de basm), aceste râvnite ființe feminine, venite din sau descoperite în alte locuri decât spațiul cotidian al eroului, sunt un cumul de calități și aptitudini non-umane, care le oferă putere și autonomie, făcându-le irezistibile. Practic, intrând în contact cu o astfel de ființă feminină (accidental sau nu), eroul de basm este sortit să intre în sfera de gravitație a acestei ființe, să încerce o apropiere și/sau o “ancorare” a acesteia în planul său cotidian. Dar, *cine* sau *ce sunt* aceste ființe? Încercasem în alte locuri,² să creionez liniile directe ale acestor categorii de ființe feminine “speciale”. Sintetic, analiza aplicată, în cele două studii menționate, acestor categorii de ființe feminine, releva faptul că avem de-a face cu *un model ontologic de referință* care, *grație substanței corporale și valorilor semnificante* ale lucrurilor descoperite și întâmplărilor trăite de erou în dimensiunea unei astfel de ființe feminine, va

¹ PhD, Scientific and cultural coordinator of the Ancient Western Art Museum of the Romanian Academy.

² Vezi studiile dedicate unor astfel de ființe feminine “speciale” (*Scalda sacră a zânelor ; Motivul fecioarei războinice din basmul fantastic românesc* din volumul *Contribuții la o fenomenologie a corpului din basmul fantastic românesc*, aflat sub tipar), cu amendamentul că, acolo, în acele studii, m-am oprit ceva mai îndelung asupra dimensiunii “iconografice” și imagologice a acestor de categorii de ființe feminine, rămânând ca în acest studiu, să încerc “fenomenologizarea corporală” a acestor categorii...

aduce și va produce, la nivelul epicului de basm, profunde și ireversibile modificări (psihice și comportamentale) în destinul acestuia.

Aflat mult timp în căutarea unei astfel de năluci, eroul va fi pus, deodată, în fața unei realități (ontice) căreia, chiar cu minimul de inițiere oferit de cineva *deja inițiat*, cu greu poate să îi facă față. Căci, dacă această ființă ne-muritoare pe care o dorește (erotic-marital) eroul, *este respectată și râvnită pentru ceea ce este* (= o ființă dintr-o altă lume, diferită de cea a eroului, cu atribute fizice și psihice deosebite etc.), *prin descoperirea și expunerea ei, trebuie ca ea își dorește să fie respectată, râvnită, admirată și ca femeie*.³ În fața unei ființe altfel decât el, cu atribute pe care el rar le posedă (= *frumusețe desăvârșită; capacitatea de a se metamorfoza, la nevoie sau la dorință, în altceva decât propria-i natură; aptitudini de zbor* etc.), pentru a reuși în dezideratul erotic-marital propus, eroul nu poate decât să folosească metode “neortodoxe”, și acelea dezvăluite de altcineva (deja inițiat). În mod firesc, ajuns în apropierea acestei ființe semidivine, eroul își sporește înflăcărea, dar, își epuizează rațiunea, fiind copleșit de atributele teofanice ale subiectului râvnit. Dincolo de situațiile standard (= când eroul reușește să își apropie o ființă feminină dintr-o altă lume doar prin *simplul consimțământ al acesteia, grație unei ursiri, fie frumuseții deosebite a eroului*),⁴ două sunt modalitățile prin care eroul muritor de basm poate înfrânge sau cuceri **corpul de neatins**⁵ al unei ființe ne-muritoare:

- 1) *furarea veșmintelor, respectiv*
- 2) *bătaia (fizică) administrată unei asemenea ființe feminine.*

Furarea veșmintelor

“*Îmbrăcămintea, mai ales cea intim legată de corp, este prezentă în vrăji, în rituri de sacrificii, în ceremonialuri populare. Simbolismul concret al fiecărei piese din îmbrăcămintea oamenilor se precizează și prin sistemul de tabuuri și datini legate de confecționarea sau purtarea lor în cadrul funcției lor ceremoniale*”.⁶ Cu siguranță, în întreaga istorie a civilizației umane, rolul și/sau semnificația simbolică a veșmintelor a surclasat funcția *protectoare*. Cu o destul de bogată literatură dedicată eminentemente acestui subiect,⁷ exemplele pot fi nenumărate, dar: ●prin deosebita importanță acordată; ●prin ritualizarea și păstrarea (= *ne-degradarea*) *funcției simbolice* a unor veșminte în cadrul unor comunități și, nu în ultimul rând, ●prin *legătura simbolică* pe care acestea o au cu hainele din basmele românești, merită amintite câteva categorii de astfel de veșminte “speciale”. Pornind de la mențiunile mitologice clasice și raportându-mă la

³ Ne-o demonstrează, fără nici un dubiu, acel moment al *re-înțarcerii* unei astfel de *zâne în lumea ei* după recuperarea atributelor divine, aceasta lăsând eroului, totuși, o șansă infimă de *re-găsire/re-cuperare* prin menționarea locului ei de rezidență, *situat totdeauna în lumea ei!*, unde acesta o poate afla...

⁴ **Hașdeu 2000**: 59; **Oprîșan 2005**: I, 62, 244-245; II, 7, 21-22, 48-49; **Șerb 1967**: I, 50-51; II, 166-167 etc.

⁵ Proiecție a unei (generale) dorințe imaginare, **corpul de neatins** poate fi definit, la nivelul basmului fantastic românesc, ca un **principiu vital** care determină, menține și/sau condiționează o **limită** a realității ontologice (trans)corporale care, prin încărcătura ludică (= *corpusul de trăiri emoțional-afective induse eroului*) și dimensiunea cognitivă (= *obligatoria inițiere a eroului pentru a înțelege și surmonta separația dintre sine și ceea ce râvnește*), va obiectiva, epistemic, toate demersurile și acțiunile ulterioare ale eroului de basm, întru apropierea și/sau încatenarea unei astfel de ființe feminine speciale.

⁶ **Evseev 1994**: 80.

⁷ Din care trebuie amintite, prin amploarea demersului științific, studiile coordonate sau semnate **Barnes, Eicher 1992; Cordwell, Schwarz 1979; Tarlo 1996; Welters 1999** etc.

situațiile specifice întâlnite în antologiile de basme citate, am încercat o (scurtă) împărțire a rolului jucat de veșminte la nivelul epicului tradițional de basm, după cum urmează:

- **parte/obiect într-un cult**,⁸ neomițând “greutatea” simbolică pe care acestea o presupun sau o dețin;⁹

- **alegorie a unui eveniment special**.¹⁰

Din categoria hainelor alegorice folosite în anumite momente, sunt de amintit, la nivelul basmului fantastic românesc, omniprezentele haine alegoric-ceremoniale, furate sau primite de erou de la un personaj inițiat, uneori cu un simbolism evident (eroul în lupta cu balaurul sau alte ființe teriomorfe, poartă haine cu luna în spate, soarele pe piept și doi luceferi pe umeri, apoi – hainele de aramă, argint, aur pe care le îmbracă succesiv pentru apropierea și împlinirea dezideratului);¹¹

- **obiect al asumării unei condiții spirituale noi**.¹²

⁸ [...] Să faci haine sfinte fratelui tău Aaron, pentru cinste și podoabă. Vorbește cu toți cei cu inima înțeleaptă, pe care i-am umplut cu un duh de pricepere, să facă veșmintele lui Aaron, ca să fie sfințit și să-mi împlinească slujba de preot.; [...] Să țeși turban de in subțire; să faci un turban de in subțire și să faci un brâu lucrat la gherghef. Fiilor lui Aaron să le faci tunici, să le faci brăie și să le faci scufii, spre cinste și podoabă. Să îmbraci cu ele pe fratele tău Aaron și pe fiii săi împreună cu el. Să-i ungi, să-i consacri, să-i sfințești și-mi vor sluji ca preoți. (Exodul 28, 2-3, 39-41); [...] Și Moise a luat din untdelemnul pentru ungere și din sângele de pe altar; a stropit cu el pe Aaron și veșmintele lui, pe fiii lui Aaron și veșmintele lor; și a sfințit astfel pe Aaron și veșmintele lui, pe fii lui Aaron și veșmintele lor împreună cu el. (Leviticul 8, 30).

⁹ [...] Veșmintele sfinte ale lui Aaron vor fi după el ale fiilor lui, care le vor pune când vor fi unși și când vor fi consacrați în ele. Vor fi purtate timp de șapte zile de acela din fiii lui care îi va urma și care va intra în cortul întâlnirii ca să servească în sfântul locaș. (Exodul 29, 29-30).

¹⁰ [...] Și robii aceia au ieșit la răspântii, au strâns pe toți pe care i-au găsit, și buni, și răi, și sala ospățului de nuntă s-a umplut de oaspeți. Împăratul a intrat să-și vadă oaspeții și iată acolo un om care nu era îmbrăcat cu haină de nuntă. “Prietene, a zis el, cum ai intrat aici fără să ai haină de nuntă?”. Omul acela a amuțit. Atunci împăratul a zis slujitorilor săi: “Legăți-i mâinile și picioarele și luați-l și aruncați-l în întunericul de afară! Acolo va fi plânsul și scrâșnirea dinților. Căci mulți sunt chemați, dar puțini sunt aleși”. (Matei 22, 10-14); [...] Atunci ostașii guvernatorului au adus pe Iisus în pretoriu și au adunat toată cohorta în jurul lui. L-au dezbrăcat de hainele lui și l-au îmbrăcat cu o haină stacojie. Au împletit o cunună de spini, pe care i-au pus-o pe cap, și i-au pus o trestie în mâna dreaptă. Apoi îngenuncheau înaintea lui, își băteau joc de el și ziceau: “Plecăciune, împăratul iudeilor!” Și scuipau asupra lui și luau trestia și-l băteau peste cap. După ce l-au batjocorit, l-au dezbrăcat de haina stacojie, l-au îmbrăcat cu hainele lui și l-au dus să-l răstignească. (Matei 27, 27-31); [...] După scaldă se face îmbrăcarea mortului; nu este voie să-i dea din hainele în care a zăcut pentru că “începe o viață nouă”. Mortul trebuie să fie îmbrăcat cu hainele cele mai noi – dacă nu are îi cumpără - să treacă în lumea cealaltă cu ce are mai bun. (Bernea 1998: 28).

¹¹ [...] Făt-Frumos, văzându-se iară singur, chemă calul și voind să se veselească și dansul, îmbracă hainele: cu soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în umeri, își lăasă părul de aur pe spate, încălecă calul și-l încură prin grădină. (Ispirescu 1988: I, 140-141; vezi și Boer et alii 1975: 101-102).

¹² [...] Pe acești doisprezece i-a trimis Iisus, după ce le-a poruncit, spunând: “Să nu mergeți pe calea păgânilor și să nu intrați în vreo cetate a samaritenilor; ci să mergeți mai degrabă la oile pierdute ale lui Israel. Și pe drum predicați și să ziceți “Împărăția cerurilor s-a apropiat!”. Vindecați pe bolnavi, înviați pe morți, curățați pe leproși, alungați demonii. Fără plată ați primit, fără plată să dați. Să nu luați nici aur, nici argint, nici aramă în brăiele voastre, nici traistă pentru drum, nici două haine, nici încălțăminte, nici toiag; căci vrednic este lucrătorul de hrana lui”. (Matei 10, 5-10; Marcu 6, 7-9); [...] M-am întors să văd glasul care-mi vorbea. Și când m-am întors am văzut șapte sfeșnice de aur și în mijlocul sfeșnicelor pe cineva care semăna cu Fiul Omului, îmbrăcat cu o haină lungă până la picioare și încins la piept cu un brâu de aur. (Apocalipsa după Ioan 1, 12-13); [...] O fo` demult o fată frumoasă care s-o rătăcit pân pădure ș-o apucat-o noaptea. Amu ie nu o pus să să culce, numa fo` tăt umblat, da` ea găsi cărarea care duce cătră sat. Într-on timp o zinit on om îmbrăcat tăt în negru și i-o spus să margă după iel că i-a arăta drumu. Da` iel o dus-o într-o casă de ptiatră ș-acolo o grăit oarece neînțălăs, că i-o luat mințale ș-o înștîmbat-o la obraz, de n-o mai sămănat cu ié. Apoi i-o luat hainile și i-o dat drumu pân pădure, da` ié nu s-o mai putut întoarce-n sat ș-o rămas să umble numa pân păduri. Și cui o întâlnește numa rău îi îmblă, că nu-l lasă din mână sănătos: îi suges sufletu, îl ștîmbă la față ori îl omoară. Ș-așe s-o născut Fata Pădurii. (Făt 2003: 684).

Aici, la acest moment al *asumării unei condiții spirituale noi* (fie că este vorba de *rituri de purificare a veșmintelor* unui străin, *rituri de agregare*, *rituri de inițiere*, de *luare în posesie* sau de *trecere*),¹³ și în strânsă legătură fenomenologică cu modalitatea prin care eroul basmului românesc încearcă să își apropie erotico-marital o ființă feminină, trebuie amintit *ritul de căsătorie* pe care A. van Gennepe îl analizează pe larg,¹⁴ rit dublat (atât în situațiile citate de autor, cât și în majoritatea basmelor *în care eroul înfrânge sau cucerește o ființă feminină dintr-o altă dimensiune prin furarea veșmintelor*), de un *rit de separare* (→ *oferirea altor haine* decât cele cu care a fost furată), multe aspecte interesante despre acest rit de separare oferindu-ne unele studii ”aplicate”.¹⁵

În majoritatea basmelor românești, această *asumare a unei noi condiții spirituale* (după o greșală sau încălcarea unei interdicții), se face prin **îmbrăcarea și uzarea a trei rânduri de haine de fier** în călătoria de re-găsire, re-cuperarea a celui râvnit/pierdut /sortit.¹⁶

● **hainele trans-ontologice**- pe care eroul le solicită tatălui întru îndeplinirea dezideratului (= haine permise de tatăl eroului de la cineva inițiat sau căpătate de acesta în urma unor experiențe/inițieri, *fără aceste haine ale tatălui eroul neputându-și îndeplini sarcina*);¹⁷ - care *anulează orice separație ontologică* (= haine care îi permit eroului ca, prin simpla îmbrăcare, să se metamorfozeze în tot ceea ce își dorește, redevinând întreg);¹⁸ - care *încearcă să anuleze principiul vital al eroului* (motivul *Herakles-Nessus* = haine dăruite eroului de cineva apropiat acestuia – tatăl invidios, mama vitregă etc., *pentru a anula/ a-și însuși reușita finală a acestuia*).¹⁹

¹³ Gennepe 1998: 35 și următ., 37-38, 81-82, 99, 103-105, 144.

¹⁴ Ibidem: 112-119.

¹⁵ Vezi, spre exemplu, Barber 1993.

¹⁶ [...]Fiul de împărat, auzind acest blestem, stătu, și după cce se gândi mult timp la rodiile aurite, se aprinse în el dorința de a le vedea și de a le avea; deci se duse la tată-său și îi zise: **-Tată, să-mi faci trei rânduri de haine de fier, căci am să fac o călătorie mare. Și toată silința ce puse împăratul a opri pe fiul său de la aceasta, fu în zadar. Dacă văzu și văzu că nu-l poate opri, porunci numaidecât și i și se făcu hainele; după ce le luă, fiul împăratului încălecă și plecă.** (Ispirescu 1988: I, 337).

¹⁷ [...]Și înțepenindu-și picioarele, rămase drept ca lumânarea. Atunci Făt-Frumos îi spuse ce avea de gând să facă și calul îi zise: **-Ca să ajungi la dorința ta, trebuie să ceri de la tată-tău paloșul, sulita, arcul, tolba cu săgețile și hainele ce le purta el când era flăcău; iar pe mine să mă îngrijești cu însuși mâna ta șase săptămâni și orzul să mi-l dai fiert în lapte.** (Ispirescu 1988: I, 9). Astfel de situații sunt foarte des întâlnite în basmele românești: Chivu 1988: 258; Marian 1986: 260; Nijloveanu 1982: 37; Opreșan 2005: I, 191; II, 213, 299; III, 65; Pop-Reteganul 1986: 98-99; Vasiliu 1958: 239 etc.

¹⁸ [...]Ei au dormit iar Țugulea a rămas pază la cai. **Dac-a rămas pază la cai, la furat și pă el somnu. Când l-a furat somnu, a venit trei păsări, ș-a spus așa: -Cine-i ăsta? -Ce: -I Țugulea. -Aoleo! -Ce, ăla, ce, care i-a furat Zgripturoaica, ce, vinili de la picioare? -Da. -Ce, da cealantă ce spune? -Dacă i le-a furat nu poa să le ia. Avem să-i lăsăm cămașa asta lui, și când s-o trezi, să dă de trei ori peste cap și să duce la zgripturoaică și să face ce vrea el – muscă..., și intră-n odaie și ia vinili și le pune la picioare. Așa au făcut. Au zburat păsările și când s-a trezit Țugulea, a luat cămașa, s-a dat de trei ori peste cap și s-a dus la zgripturoaică. Și-n odaia din fund era vinili într-o cutie.** (Opreșan 2005: III, 85).

¹⁹ [...]După ce o fură (pe Chira Chiralina – n.m. C.C.), **mama vântului de iarnă va să trimită un călugăr bătrân cu niște cămăși mai subțiri decât pânza de paiangen. Doamna Chiralina va cumpăra una din ele și cum se îmbracă cu dânsa, deloc cade pe patul morții și dacă ar ști cineva să o ude cu lapte de turturică, ea nu moare. Cine aude și va spune cuiva ce spusei eu, să să facă piatră tot de sus până jos! [...]** Iar Afir rămase și el tot la curtea împărătească și fu prietenul cel mai din scurt al lui Dafir. **Și iată că veni odată la curtea împărătească un călugăr bătrân, bătrân și aduse haine de vânzare. Și erau hainele mai subțiri ca pânza de paiangen și frumoase, că-ți fugeau ochii de pe ele. Și Doamna Chiralina cumpără o cămașă ca acelea, dar cum o îmbracă căzu la pat și să beteji de moarte. Atunci Afir la miezul nopții când nu era nime la patul ei, intră mereuț la ea și o stropi cu lapte de turturică pe când ea ațâpise și deloc i-a trecut, ca și cum iai cu mâna.** (Cătană 1984: 67-68); [...]Mama băiatului de împărat a murit ș-are mamă vitregă. S-a căsătorit ta-so cu alta.

Mizând totdeauna pe surprinderea acestor ființe ne-muritoare, pentru înfrângerea și/sau cucerirea *corpului de neatins* al acestora, eroul este învățat invariabil același lucru: *să îi răpească zânei atributele divine* (fără de care aceste ființe feminine dintr-o altă lume nu mai au nici o putere: [...]*Într-o zi, tatăl băiatului ducându-se în podul grajdului găsi pe zeiță învelită într-un cearșaf. El îi zise că, dacă voiește să-i dea hainele, i le dă cu condiția să ia pe fiul său de bărbat. Zeița primi, căci toată puterea sa îi sta în haine, și fără ele nu putea să zboare.*).²⁰

Că este vorba de ●*văl*,²¹ ●*cămașă* sau *rochie*,²² ●*aripi*²³ sau de ●*haine la modul generic*,²⁴ acest *furt al veșmintelor* are, la nivelul basmului românesc, conotații complet diferite de cele antice. De exemplu, într-un text antic clasic (*Măgarul de aur*) despre raporturile trupului carnal cu cel spiritual, raport văzut prin prisma radiografiei morale aplicate societății contemporane, Lucius Apuleius scria la un moment dat și despre *furtul de veșminte* din băile publice, *văzut ca un act blamabil*: [...]*Abia se așezaseră, când iată că sosesc alți indivizi, cu mult mai numeroși, pe care, fără nici o șovăire, i-ai fi socotit tot tâlhari, căci și ei aduceau o bogată pradă: monede de aur și de argint, veselă de argint, stofe de mătase țesute cu fire de aur. [...] Voi, însă, pe cât se pare, sunteți hoți cumpătați și vă mulțumiți cu mici furtișaguri de sclavi strecurându-vă cu teamă prin băile publice sau prin odăile vreunor bătrâne, spre a șterpeli numai vechituri care nu valorează nici un ban!*²⁵ De altfel, într-o notă de subsol dedicată acestui subiect, traducătorul și autorul notelor de la suscitata ediție a *Măgarului de aur*, I. Teodorescu, scria: "Furtul veșmintelor din băile publice, palestre sau săli de ospete, frecvent amintit de autorii antici, era aspru pedepsit prin lege și stârnea disprețul tâlharilor de profesie".²⁶

Mama asta vitregă i-așteaptă cu trei cămăși otrăvite. Când le-o lua pă ei, are să moară câte trei. Cine va fi dăștept și mi-a auzi cuvintele mele și dacă le spune la altu, să să facă stană de piatră până la brâu. (Oprișan 2005: I, 310); [...] A așteptat el cât a așteptat, pă la doișpe noaptea aude glasul la trei fete. –Ăăă! Ce tineri frumoși! Așa tineri frumoși și așa fată frumoasă pă une-am ublat, pă toată valea, n-am văzut! Și pân toată partea! Dar acuma am văzut și eu fată frumoasă! Adevărat că-i fată născută dăn piatră! Piatra a născut-o! Și el frumos! Da` fiin-că-s frumoși, acu să moară otrăviți dăn mâna lu` taică-su, a lui, dăn mâna lu tata lui să moară otrăviți! Și să-i trimeată un coș – cum să zice, un paner din ălea mari -, cu mâncare și să fie otrăvită toată mâncarea! Cum le-o va lua și cum o mânca, să fie otrăviți și să moară pă loc! Dacă nu va muri dăn coșu ăsta de mâncare, să-i trimeată un costum dă ginere cu totu și cu totu frumos, și cum l-o lua pă el să fie otrăvit, să moară! Iar ei să-i trimeată un costum dă mireasă. Cum l-o lua pă ea, cum să moară, să fie otrăvit! (Oprișan 2005: II, 80).

²⁰ Fundescu 2010: 215.

²¹ [...] Atunci uriașul îi răspunse: -Dragul tatii, să te duci la cutare apă, acolo se scaldă Zănele și Ielele și numai după acelea pot să fie după cum dorești tu. Dar când se scaldă, ele lasă păioarele pe mal și intră în apă. Dar dacă te vei duce, să te apropii cu binișorul de mal în minutul când ele vor fi în apă, să iei o păioară. Însă când vei pleca, ele au să simtă și au să înceapă a te goni și a striga, spunându-ți că stăpâna păioarei este chioară, urâtă, șchioapă, gheboasă, și în sfârșit fel de fel de vorbe, dar tu să nu te uiți deloc înapoi, căci de te vei uita, îți va da o palmă și îți va lua păioara (Nișcov 1996: 216).

²² [...] Văzând ele apa atât de limpede, făcură sfat întreolaltă să se scalde. Scăldându-se, s-au dus ele la al doilea iaz, unde era apa roșie ca sângele. Cea mijlocie zise: -Când am fi ca apa asta de roșii, tare bine ar fi. Atunci le zise cea mică: -Dacă ne-am scaldă, am fi așa de roșii. Și scăldându-se, au și fost ca apa. De aicea s-au scăldat ele în iazul cu lapte. Feciorul uriașului însă le-a pândit până s-au aruncat, și îndată apucă el cămeșa celei mai oacheșă. Zâna după dânsul, zicându-i: -Soț mi-ai fost, soț îmi vei fi, însă cum de nu ți-i milă de mine, de mă leși goală să-mi ardă soarele pielea. Aruncă-ți ochii înapoi și-mi dă cămeșa. Când mi-a cătat feciorul înapoi, i-a dat zâna o palmă și s-a cam mai dus. Marian 1986: 303. Tot cămașă sau rochie fură eroul și în alte basme - vezi Oprișan 2006: V, 143; Sevastos 1990: II, 59 etc.

²³ Pop-Reteganul 1986: 225.

²⁴ Bârlea 1966: I, 481. Idem, la Nijloveanu 1982: 93; Oprișan 2005: III, 333 etc.

²⁵ Apuleius 1968: 84-85.

²⁶ Ibidem, nota 1.

La polul opus, pentru *înfrângerea* sau *cucerirea trupului de neatins*, sunt și basme în care eroul **nu** fură hainele acesteia, ci dimpotrivă, **o ademenește cu haine ne-speciale** (cumpărate din târg!), care îi permit a fura această ființă feminină atât de râvnită: [...] *Ia el de la împăratul patru mii de galbeni, încalecă pe cal și se duce la târg. Și ce-a cumpărat? O legătură de bujănchițe: o cămeșă, o rochie, un tulpă, un clopot, un papuc, o mănușă și-o oglindă. Și-ntr-un durăt ajunge la ostrovul mării, unde zgâția de fată pusese pe gânduri și pe Sfântul Soare. Da ea, și-n colo și-ncoace, și la deal și la vale, n-o mai ținea locul! Țugui băietul priponeste bine calul în codru, lasă legătura sub malul ostrovului și se pune la pândă. Da ea dezleagă legătura, ia cămeșa, se-mbracă și uitându-se în oglindă, vede că-i șade bine. Se-mbracă cu tulpă și vede că-i șade bine. Se-ncalecă cu colțunul, da vără amândouă picioarele odată, și vede că-i șade bine. Se-ncalecă cu papucul, da vără tot amândouă picioarele odată, și vede că-i șade bine. Vără amândouă mâinile în mănușa ceea, și vede că-i șade bine. Până amu-s toate bune. Când să să scoale de jos – tufă? Să mai frăsuie, se mai învârtește, se mai cârnește – nu-i chip, s-a-ncurcat rău în slăbăciune! Se-nvârte pe loc, ca scatiul prins în laț. Amu-i amu, Țugui băietel! O înșfacă frumușel, și la drum, să te duci, duluță, la palaturile împărătești.*²⁷

Uneori, **furarea veșmintelor** este nu pentru *înfrângerea* sau *cucerirea trupului de neatins*, ci pentru *recuperarea* acestuia, în urma unei călătorii inițiatice înspre tărâmul acesteia²⁸ sau, pur și simplu, pentru “uzul propriu” al eroului (dar tot la sugestia cuiva inițiat!), hainele fiind de asemenea alegorice, pe cele trei rânduri de haine furate de la zâne fiind figurate “*câmpul cu florile*”, “*cerul cu stelele*”, “*soarele în piept, luna în spate și doi luceferi în umeri*”.²⁹ Aspect semnificativ de remarcat: **furarea veșmintelor** este făcută *din prima încercare*,³⁰ *din a doua încercare*,³¹ *din a treia încercare*.³²

Dar, *ce sunt* sau *ce anume conțin*, *ipso facto*, aceste veșminte pe care eroul încearcă să le fure pentru a-și apropia o ființă feminină dintr-o altă dimensiune, care, *altfel*, nu ar consimți la o astfel de uniune erotico-maritală? Cum despre veșminte s-a spus că “*sunt un fel de “sinecdocă” a persoanei, orice acțiune asupra veșmintelor fiind percepută ca un act asupra ființei purtătorului*”³³, este de înțeles (în planul fenomenologic al *corpului de înfrânt*, de *cucerit* de către eroul de basm), de unde această “obsesie” a anulării *integrității divine* a personajului feminin “vânat”, prin *furarea atributelor divine* (= *hainele lăsate de acestea pe mal în timpul scaldei*). *Neposedate* (încă), dar *posedabile, nefecundate* (încă), dar *secundabile*, aceste ființe feminine care îl fac pe eroul de basm să pună sub semnul întrebării *natura divină* a acestor ființe (prin simpla dorință erotico-maritală manifestată față de acestea...), devin “accesibile” acestuia prin *dezvăluirea secretului*. În acest sens, relevant este un pasaj din basmul *Ginerele împăratului*

²⁷ Furtună 1973: 42.

²⁸ Opreșan 2006: V, 228.

²⁹ [...]Calul adesea venea pe la domnul său, și într-o zi îi zise să bage bine de seamă, cum că în una din case zânele aveau o baie, că acea baie, la câțiva ani, într-o zi hotărâtă, curge aur, și cine se scaldă întâi, aceluia i se face părul de aur. **Îi mai spuse să vadă că într-unul din tronurile casei, zânele aveau o legătură cu trei rânduri de haine, pe care le păstrau cu îngrijire.** (Ispirescu 1988: I, 137).

³⁰ Marian 1986: 81; Opreșan 2006: V, 143; Pop-Reteganul 1986: 224-225; Vasiliu 1958: 215-217.

³¹ Marian 1986: 303-304.

³² Bârlea 1976: 183-184; Hașdeu 2000: 57; Nijloveanu 1982: 93-95; Nișcov 1996: 216-217; Opreșan 2005: I, 124-127; Șăineanu 1978: 223-224.

³³ Evseev 1994: 80.

Roșu (colecția S. Fl. Marian), basm în care se menționează în mod explicit **caracterul aparte** pe care îl au hainele acestor ființe feminine dintr-o altă lume, venite să se scalde într-un iaz din lumea profană a eroului: [...]Feciorul, cum a ascultat aceste cuvinte, se întoarce îndărăpt fără să zică vrun cuvânt. A doua zi se duse iară cu oile și caprele moșneagului până aproape de iaz și după ce ajunse acolo, se ascunse după o tufă și, când au venit zânele să se scalde, el țup de după tufă și haț cămășile în mână și la fugă, neicule. Zânele, văzând acestea, ieșiră ca fripte din apă și se luară cu fuga după dânsul, însă el tot fugea și iar fugea, și iar fugea și nu voia să steie nici un pic pe loc deși zânele îl chemau și-l strigau să steie, și se rugau și-i juruiau orișice numai să le deie cămeșile înapoi. El nu voia nici să le asculte, da decum să le întoarcă cămeșile, ci mergea tot înainte. Ce să facă acuma zânele? Ce să înceapă? **Toată puterea lor sta în cămeși și cămeșile erau la fecior și feciorul nici n-avea grija lor. Cum să-și ieie cămeșile de la dânsul? Se rugară cât se rugară, în zădar însă, că feciorul nu voia nicidecum să le asculte, el se făcea că nici nu le aude, deși le auzea destul de bine cum se vaieră și se tânguiesc de ți să rumpea inima.**³⁴

În mod invariabil, după *furarea atributelor divine*, aceste ființe feminine dintr-o altă lume sunt obligate, ba mai mult, *constrânse* să se căsătorească cu eroii: [...] - Du-te, Ioane, și pândește când se scaldă, ia cămașa celei mari și fugi și îndărăt să nu te uiți, că-ți dă o palmă și-ți cămașa; și tocmai așa s-a și întâmplat. Tot astfel s-a întâmplat și cu cea mijlocie. **Când pe cea mică a și luat-o în căsătorie și cămașa care a luat-o, nu i-a mai dat-o, ci a pus-o în ladă, căci de i-o da, zâna zbură și tânăru rămânea fără ea.**³⁵

Da, farmecele lor trupești pot deveni “un bun” al eroului, chiar în ciuda ne-situării eroului muritor aproape de situația (spiritual-materială) a acestei nemuritoare ființe feminine râvnite: condiția *sine qua non* este **respectarea unei interdicții stipulate de cineva deja inițiat** (aceea de a se uita în urmă, după *furarea atributelor divine* ale acestei ființe feminine râvnite). Dublate, evident, de **înlocuirea acestor haine furate cu alte veșminte, ordinare, fără conținut ontic**. Căci, fără veșmintele proprii (= cele care dădeau/asigurau *consistența invizibilă a corpului râvnit*), zânele nu doar că devin *vulnerabile*, “*accesibile*” (erotic-marital) eroului, dar, cumva, de-structurează și imaginea eroului asupra *corpului de neatins* de dinainte. Practic, lipsite de atributul care le făcea invulnerabile, inaccesibile (= *hainele lor*), *sentimentul de reușită* al eroului se va construi, de acum încolo, în jurul unei *forme vizibile, cucerite*, nu în jurul *conținutului de dinainte* (= *zânele de pândit, hainele de furat*).

Că această *anulare a identității divine prin furarea atributelor specifice acestei stări*, este una *posibilă și/sau temporară*; că această uniune maritală este invariabil *împotriva voinței* (prime a) *zânei*, ne-o demonstrează, fără putință de tagadă, grija aparte pe care eroul o manifestă față de aceste atribute divine furate: [...] **Parsion însă era om cuminte, el știa că de va pune mâna pe aripi, atât o mai vede; deci se puse și cusu aripile în pieptar, nime să nu știe de ele. Ea bine știa că unde sunt, dar nu se putea apropia să le descoasă, că el își grijea pieptarul ca ochii.**³⁶

Dar: limitat de această (efemeră) reușită, înșelat de “familiaritatea” *conținutului cucerit* (= *zâna care îi devine soție, chiar constrânsă...*), eroul va omite *esența naturii*

³⁴ Marian 1986: 81.

³⁵ Hașdeu 2000: 57. Aceeași situație avem și la Marian 1986: 303; Nijloveanu 1982: 94-95; Nișcov 1996: 217; Oprișan 2005: I, 126; Pop-Reteganul 1986: 225.

³⁶ Pop-Reteganul 1986: 225.

acesteia (= nevoia de apropiere nu prin furt, ci prin *amplă inițiere*, prin călătorie dificilă, solicitantă, re-găsirea însemnând, de fapt, *adevărata înfrângere/cucerire a corpului de neatins*), și în pofida voinței proprii, eroul va pierde ceea ce (încă nu) înfrânsese, încă nu câștigase.

Este ceea ce eu am numit *pierderea temporară a corpului de neatins* și despre care voi vorbi imediat.

Bătaia fizică aplicată unor ființe feminine dintr-o altă lume/dimensiune

Fără a fi prea numeroase, avem câteva basme fantastice în care disjunția binelui și răului este făcută, pentru *înfrângerea și/sau cucerirea unui trup de neatins*, printr-o **bătaie fizică aplicată acelei ființe feminine râvnite de erou**.³⁷ Aflat într-o mare încurcătură, incapabil de reușită pe calea înfruntării directe (aceste fecioare având arme magice care pot decima, la comanda, armate întregi), eroul acestor basme trebuie să recurgă la o *violență fecundă* pentru a reuși să înfrângă și să cucerească o ființă feminină dintr-o altă lume. Sfătuit de cineva deja inițiat³⁸ cum să procedeze pentru a înfrânge și cuceri erotico-marital o astfel de ființă feminină teribilă,³⁹ eroul va trebui să acționeze hotărât, să se situeze dincolo de orice sensibilitate și corporalitate (feminină) care l-ar fi putut distra de la dezideratul său: [...] *Lighean pentru că suferi aceasta, ca niciodată în viața sa, începu astfel: -Ei, ce vrei? Ești tu vrednic să iei pe stăpâna mea de nevastă? Voinicul răspunse: -Să mă înveți tu, Ligheane. – Stăpâna mea e rea și nu voiește să te ia, deci mâine pe la ziua jumătate să te duci să tai salcia din mijlocul curții, s-o faci mai mulți pari de doi stânjeni și să intri în casă la ea, căci atunci după baie doarme. Coadele ei sunt de nouă moșii, care atârnă jos. Să te duci lângă ea, să bați parii în puțul în care se îmbăiază și să o legi de parii puțului, iar una de furca patului; după aceea să iei maiul și să-i dai de trei ori, cât îi putea, în cap cu el; apoi să năvălești la ea a da mereu. Ea o să zică: "Nu mai da, dezleagă-mă, că te iau de bărbat!". Și tu să nu te oprești până n-o zice: "Să n-am parte de Lighean al meu de nu te-oi lua de bărbat!". Atunci s-o lași, că nu-și mai întoarce cuvântul. El așa făcu și ea fu a lui.*⁴⁰

Nu este de neglijat un alt aspect extrem de important: în mod repetat, eroul este sfătuit de cel care îi deconspiră modul în care poate înfrânge și/sau cuceri o astfel de ființă ne-pământeană, să o bată pe aceasta cu *propriul ei paloș* și să ia, în timpul sau imediat după aplicarea bătăii, *un jurământ scris* din partea acesteia: [...] *Cân` să duce atuncea băiatu`cesta, Petrică, la moșu, și-i spune: -E, acu`intră, tată, la ia! Bagă dă samă: ia paloșu iei dă sus că ia numai cu paloșu să bate și bate-o, bate-o, bate-o – zăce – până cân` ț-o da ia jurământ pă negrii iei dâncap că nu mai face ce-a făcut, că ia te face stană dă piatră, și te ia. –Bine. așa a făcut. A luat-o la bătaie. Bate-o,*

³⁷ Hașdeu 2000: 71; Nijloveanu 1982: 197, 295-296, 421, 543-544; Oprișan 2006: V, 213-214; Robea 1986: 97-98, 105, 114, 116-117.

³⁸ Lighian, calul Ilenei Cosânzeana (Hașdeu 2000: 71); calul eroului, Dumnezeu, un slujitor porcar al acestei ființe feminine, o fostă slugă (Nijloveanu 1982: 197, 295-296, 421, 543-544); o fostă slugă (Oprișan 2006: V, 213-214); calul eroului (Robea 1986: 97-98, 105, 114, 116-117).

³⁹ Relevante sunt, pentru dimensiunea lor războinică, chiar numele (uneori masculine!) purtate de aceste ființe feminine: Ileana Cosânzeana (Hașdeu 2000: 71; Oprișan 2006: V, 213-214); Voinicu Vânăț; Băzăuteri din boazu mărilor, din coadele florilor; Fata Sprâncenată; Negru Vodă (Nijloveanu 1982: 197, 295-296, 421, 543-544); Rotunjoara (Robea 1986: 97-98, 105, 114, 116-117)...

⁴⁰ Hașdeu 2000: 71.

bate-o: -Să fiu, să mă dau cu negrii mei, cu porumbeii, cu... -Nimic. Dă-te cu ochii. S-a dat și cu ochii. I-a dat drumu.⁴¹ Uneori, pe lângă “negrii iei dâncap”, această ființă feminină trebuie să se jure “pă ochii iei dâncap și pă calu iei dâncap, pă Bălan”⁴² sau “pă sângele tău și pe calu tău”.⁴³ Vorbind despre o “existență compozită” a acestor ființe feminine dintr-o altă lume/dimensiune decât a eroului, constituindu-se într-o adevărată **limită** extremă a acestei *bătăi fizice* aplicate unei ființe feminine pentru a și-o apropia erotico-marital, exemplul oferit de *Basmu cu Florin și Rotunjoara* din colecția M.M. Robea, este sugestiv. Cuprinzând, *imbroglio*, un fel de “mecanism de auto-conservare” (regenerare?!), acest basm ne vorbește despre *trans-carnalul* nu atât ca *modalitate*, cât drept *expresie a valorizării* acestuia, manifestarea în act a acesteia obligându-mă să citez *in extenso*: [...] *Auzind acestea spuse iară fata, iar se-ndreaptă către el, să vie să cază asupra lui în pat să-l facă mii și fărâme. Văzând așa ceva el, se scoală el și-o ia la bice, cu biciu de foc care i-l dăruise calu. Și dă-i și ia-o la bice. Pe un `e îi dădea cu biciu ardea marmura aia după ea, care era ea prefăcută-n marmoră de sticlă sau de ciment, de ce era. Văzând Florin că n-are de gând să se prefacă în nici un fel, o-ntețește mai tare-n bice și-o ia și mai tare la bice. Și din ce-i da, din ce cădea după ea, pân` a căzut toate bucățelele după ea, d-a ajuns-o focu la os. Cân` a văzut ea așa – s-a văzut întepită și de usturimea focului ce ardea pe ea și pe carnea ei și pe oasele ei, s-a prefăcut într-o babă bătrână de noăzeci și noă de ani, fără nici un dinte în gură, îmbrăcată-n negru, și cocoșată, și gârbovită, și urâtă. Văzând Florin acestea, se puse iară-n pat, aproape să-și piarză firea, să-și piarză cumpātu. Dar odată își amintește de cele spuse de cal și de fată. Se scoală iarăși în sus și iarăși ia la bice pe biata bătrânică. Ș-atât o bate pe biata bătrână, ș-atât o bate pân` i-a ars toată carnea și-a căzut toată carnea. Și-a rămas oasile. Și-n oase tot dădea cu biciu. Și-ardea și osu! S-a văzut baba-ntețită-n bice, și, arzând-o focu la măduva osului, s-a dat peste cap de trei ori și s-a făcut într-o fată mândră și frumoasă. Atunci a grăit: -Ooo, Florine, dragă, iartă-mă, că de az` înainte nu voi mai face nimic! Văzând așa Florin, îi mai trage încă vro zece-doăsprezece bice, ca nu cumva să-și piarză cumpātu și să-și piarză legământu dintre ei doi.⁴⁴*

Asemenea celeilalte metode de a înfrânge și/sau cuceri un corp feminin dintr-o altă lume decât a sa (= *furarea atributelor divine*), și **bătaia fizică** aplicată unor asemenea ființe nu face decât să reliefeze și să sublinieze, o dată în plus, **raportul nepotrivit dintre aceste ființe**. *Causa sui*, prin folosirea unor astfel de metode de apropiere a unei ființe de altă natură spirituală, imaginarul tradițional al acestor basme recunoște implicit **limitele** relației dintre *sacru* și *profanul* implicate. Nu se poate vorbi în nici un caz de o *completare*, cu atât mai puțin de o *armonie*!, între aceste dimensiuni. Totuși: alter(n)ând perfecțiunea (cu imperfecțiunea), imaginarul tradițional a gândit un mod (funciar) prin care să neutralizeze limitele acestor dimensiuni, felul în care acestea să fie compatibilizate. Este momentul numit de mine *pierderea temporară a corpului de neatins*. Recte: momentul în care generatorul

⁴¹ Nijloveanu 1982: 295-296. *Ibidem*, 421.

⁴² Nijloveanu 1982: 544.

⁴³ Opreșan 2006: V, 213-214.

⁴⁴ Robea 1986: 97-98.

și/sau naratorul de basm poate remania epicul prin necesitatea întreprinderii unei călătorii (inițiatice) a eroului întru recuperarea ființei divine pierdute.

Pierderea temporară a *corpului de neatins*

Tocmai pentru corecta receptare și înțelegere a întregului demers pe care îl desfășoară eroul basmului românesc spre a-și putea apropia erotico-marital o ființă *altfel decât el*, trebuia să aduc în discuție și ceea ce am numit *pierderea temporară a acestui corp de neatins*, aproape imediat după *înfrângerea și/sau cucerirea lui*. Corpul râvnit al *zânei*, obiect de inexorabilă atracție pentru erou, presupune (pentru *înfrângerea și/sau cucerirea acestuia*), o serie de (pre)inițieri și de atitudini, reacții și acțiuni specifice *mitului* (= *expectația, timpul optim de acțiune, furarea atributelor divine*). Tot astfel, *pierderea temporară a acestui corp de neatins* va însemna, pentru eroul basmului românesc, *o altă inițiere* (ultimă și majoră!). *Călătoria într-o altă lume/dimensiune* pentru regăsirea și recuperarea acestei ființe, la nivel hermeneutic înseamnă foarte mult: după *înfrângerea și/sau cucerirea corpului de neatins*, după *pierderea temporară a acestuia*, regăsirea și recuperarea acestuia nu înseamnă atât *restaurarea firescului*, cât *(re)concilierea contrariilor*. Cum această restaurare a firescului, această (re)conciliere a contrariilor (= eroul merge, din lumea sa într-o altă lume, să își caute soția “câștigată” prin *furarea atributelor divine ale acesteia*, uneori și copilul pe care aceasta îl are cu eroul...), presupune și *pierderea temporară a soției*, este absolut obligatoriu de tratat. Dacă încatenarea, “câștigarea” acestei ființe feminine se face prin *furarea atributelor divine*, această *pierdere temporară* se realizează tot prin intermediul acestor atribute divine, recuperate de către zână printr-un șiretlic.

După *înfrângerea și/sau cucerirea corpului de neatins* (= *furarea hainelor*), ființa ne-pământeană râvnită de eroul de basm suferă un anume “regres spiritual”, manifestat psihologic prin neostoita încercare de a-și recupera aceste atribute divine furate de erou. Trăgându-și substanța (psiho-fizică) dintr-o lume/dimensiune lipsită de *corporalitate*, ***zâna încearcă să trăiască în noua dimensiune materială***, luând cunoștință de și despre aceasta: starea *corpului real, ne-material* îi este afectată, întreține relații sexuale cu soțul, rămânând însărcinată etc. Totuși, este evident că *noua realitate (corporală)* este *altceva* decât realitatea propriei lumi, că *nu se poate separa sau disocia de trupul ne-carnal de dinaintea furării atributelor divine*, exemplu elocvent fiind un basm din colecția S. Fl. Marian.⁴⁵

Ca atare, prizonieră a unei alte lumi (eroul își apropie o astfel de ființă mereu printr-un rapt, printr-o constrângere!), *o lume fără densitatea optică a propriei lumi*, ființa aceasta feminină va încerca să își recupereze atributele divine și să se reîntoarcă în propria-i lume. Ceea ce va și reuși în cele din urmă, grație unor tertipuri, unor șiretlicuri psihologice. Reducționist, două sunt constantele care marchează *ireversibilul* acestei *pierderi temporare* a ființei feminine câșigate greu de eroul basmului românesc:

⁴⁵ [...]Hei! hei! atunci să mi-o fi văzut pe zâna mea, nu i se atingeau picioarele de pământ și tot de ce, de ce mi se ridica mai sus, până la o înălțime de unde vorbi către soțul său astfel: -Soțul meu! soț mi-ai fost, soț mi-i fi, însă eu nu pot să stau cu tine pe aceste locuri necurate, ci dacă voiești să trăiești cu mine, să mă cauți peste nouă mări și nouă țări, unde crește în vârful ierbii mărgăritar, și s-a făcut nevăzută. (Marian 1986: 305).

1) Tertipurile, șiretlicurile la care recurge zâna pentru a-și recupera atributele divine furate de erou, **vizează exclusiv terțe persoane, niciodată (direct) eroul:** [...] **Când aude lumea, să pune pă unchiaș:** -Moșule, socri mari, dă-i Țoa'li să vedem și noi minunea-asta, că uite frumusețea cum joacă și să laudă c-are să joace, ca io cu basmur'li astea. Încântă pă unchiaș și-i dă Țoa'li și să-mbracă. -Ei, lume bună, acuma să vedeți jocuri ce-am să trag! Să suui un pas, să sui doi, să sui trei, să sui nouă și zăb-r-r-r. Și-a luat drumu-n sus. Acuma strigă ia: -Ionele, Ionele, acu am venit ieu după tine, acu să vii și tu după mine în cetatea din aier dacă m-oi mai găsi. Și să șparge nunta.⁴⁶

2) **Aceste recuperări ale atributelor divine au un fundament ludic (cântec sau joc) din partea zânei:** [...] **Scoate ta-său un costum dă baine, să duce ș-o-mbracă, să dă joc cu zâna, îl sărută pă ta-său:** -E! ieș' socru -'ce. Uite, m-a-nșelat fî-tău! Am veni după iel. -Bine, tată! Să v-ajute Dumnezeu! Că să facem o nuntă mare; să facem nuntă, să chem. Toate neamur'li și toată suflarea dimprejur. Făcu o adunare mare dă lume acolo. **Juca feluri și feluri dă lume. Să prinsă și ia. Ia juca cu trei pași în sus. Lumea să dăsprindea ca să să uite să vază minunea, ce om ie care să joace-n aier. Da' ia ce zice de colo: - Ce vă uitaș' , lume bună, la mine cum joc? Să vedeți dumneavoastră - 'ce -cân' mi-o da socri-mieu Țoa'li mele! Să vedeți jocuri ce-am să trag!**⁴⁷

Imperceptibile, schimbările psihologice pe care le sugerează zâna, au mereu rezultatul scontat. Succesiune ductilă de insinuări și acțiuni/fapte, acțiunea ludică a zânei (cântec și/sau joc) mizează mereu nu atât pe *efectul terapeutic* al acestor acțiuni (ca în mitul lui Orfeu), cât pe *dezzechilibrarea (psihologică) a celorlalți*, eroul fiind efectiv obligat să se supună⁴⁸ sau, mai rar, *neparticipând direct la acest "șantaș" psihologic.*⁴⁹

Densitatea imagologică a acestor elemente epice (înfrângerea și/sau cucerirea unui trup de neatins prin *furarea atributelor divine*, respectiv *pierderea temporară a acestuia*), este subliniată, în mod ireductibil, de modalitatea și sensul acțiunilor întreprinse de această ființă ne-pământeană pentru a reveni în lumea-i proprie. Aducând în prim plan emoțiile celorlalți participanți (secundari) la epic, folosindu-se (pentru ieșirea dintr-o lume care nu era a ei) de emoțiile acestora prin utilizarea unor tertipuri magico-ludice, finitudinea ontologică a *corpului înfrânt/cucerit* versus *pierdut și recuperat* nu ar fi deplină fără reliefaarea felului în care se face această manipulare și "ieșire" din lumea eroului. În acest context, trebuie (re)amintit episodul mitic al coborârii lui Orfeu în infern, coborâre care are ca fundament tocmai un asemenea aspect ludic, *terapeutic, viu* – **cântecul executat de acesta pentru a intra în Infern.**⁵⁰

⁴⁶ Nijloveanu 1982: 94-95. Idem, la **Oprișan 2005: I, 126; Pop-Reteganul 1986: 225-226.**

⁴⁷ Nijloveanu 1982: 94. Idem, la **Hașdeu 2000: 57; Oprișan 2005: I, 126-127.**

⁴⁸ **Hașdeu 2000: 57; Marian 1986: 305; Nijloveanu 1982: 94-95; Oprișan 2005: I, 126-127 etc.**

⁴⁹ **Pop-Reteganul 1986: 225.**

⁵⁰ [...] *După ce a plâns-o destul în fața cerului, cântărețul din Rhodope, hotărât să înduplece cu rugăminți chiar împărăția umbrelor, a îndrăznit să se coboare pe poarta Taenarului până la Styx. Trecând printre multimele ușoare și printre chipurile celor care au avut parte de morminte, a mers la Persephona și la stăpânul care deținea domniile triste ale umbrelor, unde, strunind coardele pentru cântec, astfel a grăit: "O, zeități ale lumii subpământene în care venim toți cei ce suntem născuți muritori, îngăduiți, de se poate, să vorbesc adevărul, lăsând la o parte ocolșurile unei vorbiri meșteșugite. N-am venit aici ca să văd Tartarul cel întunecat, nici să leg monstrul cel cu trei capete și cu șerpi ca ai Meduzei în jurul gâtului. Soția mea este pricina acestui drum. O viperă călcată i-a trimis veninul în corp și i-a curmat viața în floarea vârstei. Am voit să pot suporta și*

Mi-am permis acest citat extins căci: adevărată “tautologie a deznădejii”, această permisiune a celor ce stăpâneau subpământul *va duce la încălcarea interdicției de a privi înapoi*, eroul pierzând-o definitiv pe soția sa. În plus, ca o recunoaștere și o re-proiectare a *ceea ce a fost posibil în ceea ce (inexorabil) va urma*, obiectivându-și suferința (fizică) prin descărcarea catartică a sufletului (= în *moartea-ce-va-să-vie*), cântărețul va ajunge la un nivel subtil al cântecului său: [...] **Pe când trarul Orpheus cu astfel de cântece vrăjea pădurile, fiarele și stâncile, care toate se țineau după el, iată că femeile din ținuturile ciconilor, acoperite cu piei de fiare sălbatice și cu piepturile încălzite de nebunia lui Bacchus, zăresc din vârful unei coline pe Orpheus, care își întovărășea cântecele cu acorduri de liră.**⁵¹ Că eroul trac dusesse acțiunea sa *ludică* într-o anumită zonă a *terapeuticului*, ne-o demonstrează unul dintre pasajele anterioare morții sale, pasaj care relevă această adevărată *forță apotropaică* pe care o căpătase, prin sublimarea suferinței, cântecul sau vorba sa: [...] **Alta aruncă în el cu o piatră, dar aceasta este învinsă în aer de armonia glasului și a lirei lui Orpheus și cade la picioarele cântărețului, ca și cum i-ar cere iertare pentru o atât de nesocotită îndrăzneală. Dar nebunia crește, furia bacantelor nu mai are margini și le conduce turbata Erinnyes. Toate loviturile lor ar fi fost îmblânzite de cântec, dar zgomotul enorm, produs de fluierile de Berecyntus, cornurile umflate, țimbalele, baterile din palme și strigătele numelui lui Bacchus, au acoperit cântecul lirei. Abia atunci pietrele s-au înroșit de sângele poetului, al cărui cântec nu se mai putea auzi.**⁵²

Este de amintit aici, în acest context al *terapeuticii cântecului/cântatului*, și interesantul basm al colecției E.D.O. Sevastos, *Povestea mamei*, basm în care eroina are acceptul unei ființe conotate mitofolcloric (*Întunericul*), de a merge la rai pentru recuperarea fiicei sale, moartă foarte tânără, **dacă îi cântă ceea ce îi cânta fiicei sale!** ([...] *Cică odată o femeie avea o fetiță frumoasă de-i puneau nume și i era dragă ca lumina ochilor, de o culca în cântări și o trezea în cântări, așa de dulci și de mângâioase, că steteau florile și izvoarele să asculte, până și păsărilor și vântului cântecele ei le opreau calea. Și trăiau ca în raiul lui Dumnezeu. Dar moartea nu întrebă de ești tânăr ori bătrân, de ești bogat ori sarac, ci vine într-o zi și ia sufletul fetiței. Mama fugi după moarte s-o roage să-i deie sufletul. Vede Întunericul și-i întrebă: -Nu cumva văzut-ai moartea cu sufletul fetiței mele, încotro să fi apucat?*

nu voi nega că am încercat. Amor a învins. Acest zeu e binecunoscut în lumea celor de sus. Nu știu dacă e și aci, totuși cred că se găsești și aci la locul său și, dacă nu e mincinoasă vechea poveste cu răpirea, și pe voi tot dragostea v-a unit. Vă conjur pe aceste locuri pline de groază, pe acest haos imens și pe tăcerile marii împărății, desfaceți destinele prea repede terminate ale Eurydicei. Toți vă suntem datori vouă și, dacă zăbovim puțin în viață, mai curând sau mai târziu spre același locaș pornim. Aci tindem toți, aceasta este cea din urmă casă și sub puterea voastră sunt cele mai îndelungate împărății ale neamului omenesc. Și ea, după ce va ajunge la anii bătrâneții, se va supune legilor voastre. Vă cer să-i dați să se folosească de dreptul ei. Iar dacă destinele refuză această îngăduință pentru soția mea, eu în nici un chip nu vreau să mă mai întorc. Bucurați-vă de moartea amândurora!” Pe când el spunea aceste cuvinte și mișca cu degetele coardele lirei după vorbe, sufletele palide îl plâneau. Tantalus nu mai încearcă să mai prindă unde înșelătoare. Roata lui Ixion se opri înmărmurită. Vulturii nu mai sfâșiară ficatul lui Tityos. Urmașele lui Belus stătură lângă vasele lor și tu, Sisif, ai șezut pe piatra ta. Se spune că atunci, pentru prima dată, genele Eumenidelor s-au umezit de lacrimi, învinse de cântec. Nici regeasca soție, nici regele infernului nu pot respinge rugămințile (Ovidius 1972: X, 279-280).

⁵¹ *Ibidem*: XI, 303.

⁵² *Ibidem*.

–Ba știi, ți-oi spune, dar cântă-mi mai întâi ce cântai fetiței tale. Și mama plângând cântă și iar cântă, până ce Întunericul mulțămit îi arată calea.)⁵³

Apetența acestor ființe feminine ne-pământene pentru *cântec* și *joc*, este relevantă și de credințele populare.⁵⁴ Astfel, după ce ne oferă mitul nașterii *Ielelor*,⁵⁵ tratatul de *Mitologie românească* al lui M. Olinescu face referire și la acest aspect ludic atât de îndrăgit de aceste ființe feminine.⁵⁶ Dar, și mai important pentru economia acestui aspect (= *al pierderii temporare* a acestei ființe feminine cu o altă *natură* decât cea imediat-carnală, vizibilă și/sau accesibilă eroului), cu referire nu doar la “criza carnală” pe care o astfel de ființă o manifestă într-o lume străină sieși, ci și la modul ales pentru a ieși, a *evada* din această lume a *materialului*, este unul dintre pasajele următoare celui citat supra, pe care, prin importanța pe care o are, îmi permit a-l da în totalitate: [...] *Ele n-au trup de carne, ci sunt niște năluci în chip de femei tinere și vesele”. Numai puțini oameni le pot vedea, fără să pătească ceva. Aceștia sunt cei buni la suflet și făcătorii de bine. Umblă uneori goale, alteori cu haine străverzii, cu zale pe piept și clopoței la picioare. Ele zboară prin văzduh înainte de miezul nopții și trec cântând din zale, din gură ori din clopoței, pe deasupra caselor unde au de pedepsit pe cineva. Cântarea lor este așa de frumoasă, că nu se poate asemăna cu nici o cântare de pe pământ, chiar cu cea de privighetoare. În nopțile cu lună, Ielele își aleg câte o livadă mare cu iarbă verde sau vreo poiană înrourată din vreun codru și acolo joacă hore zvăpăiate, de iau mințile celor care privesc. Când vor să pedepsească vrun om care le-a făcut vreun rău, atunci Ielele se apropie de om, îl încântă cu cântecele lor frumoase și atât de dulci și de legănate, încât îl adorm în visuri minunate. Pe urmă joacă o horă-ndrăcită în jurul lui, blăstămându-l fiecare, cum îi vine la îndemână: ori să i se lege limba, ori din minte să-și sară, ori pocit să rămâie. Ielele fiind niște năluci, par ca niște ființe luminoase, așa că de departe se văd ca niște lumini aprinse ce zboară prin văzduh. Astfel, ele pot lesne înșela pe întârziatul înnoptat în căutarea unui sălaș de odihnă. Puținii dintre cei care au văzut jocul lor – fără să fie zăriți de Iele, și au scăpat astfel nepociți, spun că-i minunat: mai întâi se-nșiră în rând și apoi se-nvârtesc în fel și fel de forme, învârtituri și jocuri, de-ți încântă ochii și nu știi pe care să o admiri mai mult.⁵⁷*

Simbolizând “forțele inconștiente ale dorinței, metamorfozate în imagini seducătoare, a căror forță de atracție tinde să inhibe controlul de sine”,⁵⁸ aceste ființe feminine dintr-o altă lume decât

⁵³ Sevastos 1990: II, 7.

⁵⁴ Șăineanu 2012.

⁵⁵ *Ielele sunt niște fecioare foarte frumoase și care ar fi fetele lui Iraclie sau ale lui Rusalim împărat”, cele 9 fete ale împăratului “fiind luate de împăratul Alexandru Machedon cu sine, ca să-i slujească”, pe care îl părăsesc după ce-i beau apa vie din plosca pe care acesta și-o umpluse din fântâna cu apă vie, aflată în împărăția lui Iraclie sau Rusalim împărat, “toate aceste fete prefăcându-se în Iele sau Șoimane, umblând în trei părți de lume, având fiecare ocupația ei. Trei iau vinele de la oamenii pe care îi pocesc, trei fac de dragoste și de urât, iar cele mai mari se ocupă cu ursitul copiilor” (Olinescu 2001: 324).*

⁵⁶ [...] *Aceste 9 Șoimane sau Iele au fiecare lucrul lor și nu se întâlnesc decât o dată pe an. Când se-ntâlnesc, de bucurie că s-au revăzut, fac o horă îndrăcită și joacă învârtindu-se ca niște nebune, cântând așa: Hai, de n-ar fi lumea asta / leuștean și hodolean/ avrămeasă, cârtineasă / usturoi de samurastră/ toată lumea-ar fi a noastră. Și cel ce va călca mai întâi, unde au jucat Șoimanele, sau va bea apă din fântâna în care s-au scaldat sau va dormi sub nucul peste care au trecut și nu va lăsa semn, adică o mică streamătă – câteva fire rupte din brâu sau din haină-, acela rămâne pocit. Cântecele pe care îl cântă ele, vine de acolo, că Ielele nu se pot apropia de locul unde se află leuștean, odolean, avrămeasă și mai ales usturoi. (Ibidem).*

⁵⁷ Ibidem, 325-326.

⁵⁸ Chevalier, Gheerbrant 1995: II, 18.

cea pământească, materială, par a fi percepute tot în liniile trasate de M. Olinescu și acum, în perioadele moderne, după cum ne-o relevă materiale etnografice recente.⁵⁹

Din toată această mitanaliză asupra *înfrângerii și/sau cuceririi* unei ființe feminine dintr-o altă lume decât cea a eroului, două sunt aspectele care se cer relevate întru constituirea unei fenomenologii a *corpului* la nivelul basmului fantastic românesc:

1) Avându-și “sursa de individualitate” într-o altă lume decât universul imediat-material al eroului, aceste ființe feminine – *care își pierd identitatea ontică prin furarea atributelor divine* – sunt, literalmente, *nevoite să își recâștige libertatea* prin păcălirea sau manipularea psihologică a celor “responsabili” de încatenarea lor. Dacă la nivel epic această *re-câștigare a libertății* înseamnă “*optimizarea*” *discursului epic*,⁶⁰ la nivel hermeneutic această *pierdere temporară a corpului de neatins* pe care o suferă eroul, prin *necesitatea* re-găsirii, re-cuperării acestuia **valorizează efortul eroului**, ducând la sublimarea psihologic-caracteriologică a acestuia. Cu alte cuvinte, alegând să facă acea călătorie pentru recuperarea *zânei* plecate, eroul *este deja sau se inițiază, convertind (aparența) pierderii în evidența câștigului*, finalul basmelor oferindu-ne, invariabil, aceeași “rețetă”: regăsirea acestei ființe feminine și încheierea cu *happy end* a aventurii sale.

2) Probabil tot acest eșafodaj epic (= momentul *furării atributelor divine* ale unei ființe ne-pământene, cu încatenarea ei aici, în universul material al eroului, apoi momentul *recuperării atributelor* și ulterioara *călătorie* a eroului *într-o altă lume/dimensiune decât a sa* pentru recuperarea acestui *corp ne-comun*, deopotrivă *posibil de câștigat, pierdut și posibil de recuperat...*), se constituie, la nivelul epicului tradițional românesc, într-un “*cod simbolic*” de reprezentare a *Lumii* și/sau de *raportare individuală la aceasta*, cum ne-o dovedesc, de altfel, spusele informatorilor intervievați de unii specialiști.⁶¹

Însă, la fel de evident îmi pare faptul că, fără aceste inserții epice (= *furarea atributelor divine*, respectiv *pierderea temporară*, de către erou, a *corpului de neatins* al unei ființe *altfel...*), identitatea personală a eroului cred că nu se mai structurează atât de pregnant; după cum și “miza simbolică” a discursului epic din aceste basme (fără a putea vorbi, totuși, de o listă de funcții și finalități *de atins* pentru satisfacerea gustului/nevoilor proprii ale auditorului/consumatorului de basm!), ar fi suferit o anumită “scădere” sau “atrofiere”, (de)limitând, frivolisând și/sau condamnămnd acest gen de literatură tradițională la diluare și uitare...

Referințe bibliografice

Apuleius 1968 = Apuleius, L., *Măgarul de aur* (Trad. și note de I. Teodorescu, Prefață de N.I.Niculiță), Ed. Pentru Literatură, București, 1968;

⁵⁹ Vezi, spre exemplu, **Csiszár 2012**: 117-118; **Făt 2003**: 686-690.

⁶⁰ Această “optimizare” are loc prin introducerea de noi elemente epice, posibilitatea și/sau nevoia re-găsirii și re-cuperării trupului pierdut însemnând îmbogățirea efectivă a epicului (*călătoria într-o altă lume/dimensiune*, de cele mai multe ori cu mijloace magice; *confruntarea cu ființe teriomorfe*, ne-prezente în universul *cunoscut* al eroului; *intrarea în contact și/sau stabilirea unei relații intim-sufletești cu ființe inițiate*, conotate mitofolcloric: *Sf. Petru*, *Sf. Vinere/Sâmbătă/Duminecă*, *Faurul Pământului*, *uriași* etc.).

⁶¹ Vezi, pe larg, despre acest aspect, în **Bernea 1985**.

- Barnes, Eicher 1992** = Barnes, R., Eicher, J.B. (eds.), *Dress and Gender: Making and Meaning*, Oxford, 1992;
- Barber 1993** = Barber, Richard, *King Arthur. Hero and Legend* [Regele Arthur. Erou și Legendă], Woodbridge, Routledge, 1993;
- Bârlea 1966** = Bârlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică*, vol. I-III, Editura pentru literatură, București, 1966;
- Bârlea 1976** = Bârlea, Ov., *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976;
- Bernea 1985** = Bernea, E., *Cadre ale gândirii populare românești. Contribuții la reprezentarea spațiului, timpului și cauzalității*, Ed. Cartea Românească, București, 1985;
- Bernea 1998** = Bernea, E., *Moartea și înmormântarea în Gorjul de nord*, Ed. Cartea Românească, București, 1998;
- Boer et alii 1975** = Boer, D., Stănescu Arădanul, M.V., Cacoveanu, Șt., *Povești din Transilvania*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975;
- Cătană 1984** = Cătană, G., *Basme, povești și balade*, Ed. Facla, Timișoara, 1984;
- Chevalier, Gheerbrant 1994** = Chevalier, J., Gheerbrant, A., *Dicționar de simboluri*, I-III, Ed. Artemis, București, 1994;
- Chivu 1988** = Chivu, I., *Basmul cu Soarele și Luna. Din basmele Spațiului și Timpului* (Antologie, prefață și bibliografie de I. Chivu), Ed. Minerva, București, 1988;
- Cordwell, Schwarz 1979** = Cordwell, J.M., Schwarz, A. (editors), *The Fabric of Culture. The Anthropology of Clothing and Adornment*, Mouton, Haga, 1979;
- Csiszár 2012** = Csiszár, Corina Isabella, *Personaje supranaturale feminine din Maramureș*, în *Memoria Ethnologica*, nr. 42-43 (ianuarie-iunie), 2012, pp. 117-121;
- Evseev 1994** = Evseev, I., *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1994;
- Făt 2003** = Făt, Parasca, *Fata Pădurii și Omul Noapții. Frumusețele (III) – Legende mitologice din Maramureș (întâmplări, pățanii)*, în *Memoria Ethnologica*, 6-7 (ianuarie-iunie), 2003, pp. 684-694;
- Fundescu 2010** = Fundescu, I.C., *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, în vol. *Basmele românilor*, IV, Ed. Curtea Veche, București, 2010 [1867], pp. 186-250;
- Furtună 1973** = Furtună, Dumitru, *Izvodiri din bătrâni. Basme, legende, snoave, cântice bătrânești și plugușoare din Moldova*, Ed. Minerva, București, [1912] 1973
- Gennep 1998** = Gennep, A. van, *Riturile de trecere* (Trad. Lucia Berdan, Nora Vasilescu, Studiu introductiv – N. Constantinescu, Postfață – Lucia Berdan), Ed. Polirom, Iași, 1998;
- Hașdeu 2000** = Hașdeu, B.P., *Literatură populară. Basme populare românești* (Ediție îngrijită de Lia Stoica Vasilescu, Prefață de Ov. Bârlea), Ed. Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 2000;
- Ispirescu 1988** = Ispirescu, P., *Legende sau Basmele românilor*, vol. I-II (Ed. îngrijită de Aristița Avramescu), Ed. Cartea românească, București, [1882] 1988;
- Marian 1986** = Marian, S.Fl., *Basme populare românești* (Ed. îngrijită și prefață P. Leu), Ed. Minerva, București, 1986;

- Nijloveanu 1982** = Nijloveanu, I., *Folclor din Oltenia și Muntenia (VIII). Basme populare românești*, Ed. Minerva, București, 1982;
- Nișcov 1996** = Nișcov, Viorica, *A fost de unde n-a fost. Basmul popular românesc. Excurs critic și texte comentate*, Ed. Humanitas, București, 1996;
- Olinescu 2001** = Olinescu, M., *Mitologie românească* (Ed. critică și prefață de I. Opreșan), Ed. Saeculum I.O., București, [1944] 2001;
- Opreșan 2005-2006** = Opreșan, I., *Basme fantastice românești*, vol. I-XI, Ed. Vestala, București, 2005-2006;
- Ovidius 1972** = Ovidius, P., *Metamorfoze* (Studiu introductiv, traducere și note – D. Popescu), Ed. Științifică, București, 1972;
- Pop-Reteganul 1986** = Pop-Reteganul, I., *Povești ardelenesti. Basme, legende, snoave, tradiții și povestiri* (Ed. îngrijită și studiu introductiv de V. Netea), Ed. Minerva, București, [1888] 1986;
- Robea 1986** = Robea, M.M., *Folclor din Oltenia și Muntenia (IX). Basme populare românești*, Ed. Minerva, București, 1986;
- Sevastos 1990** = Sevastos, Elena, Didia Odorica, *Literatură populară*, vol. I-II (Ed. îngrijită și Prefață de I. Ilișiu), Ed. Minerva, București, 1990;
- Șăineanu 1978** = Șăineanu, L., *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, Ed. Minerva, București, 1978;
- Șăineanu 2012** = Șăineanu, L., *Ielele sau zânele rele. Studii folclorice* (Ed. îngrijită și studiu introductiv de I. Opreșan), Ed. Saeculum I.O., București, 2012;
- Șerb 1967** = Șerb, I., *Făt-Frumos cu părul de aur. Basme populare românești*, vol. I-II (Ediție îngrijită de I. Șerb), Ed. pentru Literatură, București, 1967;
- Tarlo 1996** = Tarlo, E., *Clothing Matters: Dress and Identity in India*, The University Press, Chicago, 1996;
- Vasiliu 1958** = Vasiliu, Al., *Povești*, Ed. Tineretului, București, [1927] 1958.
- Welters 1999** = Welters, Linda (ed.), *Folk Dress in Europe and Anatolia. Beliefs about protection and fertility*, Oxford International Publishers Ltd., 1999